

Kopsavilkums

Baltijas valstu aktivitātes prioritāro bīstamo vielu
piesārņojuma samazināšanai Baltijas jūrā (2009 – 2012)
Projekts LIFE07 ENV/EE/000122 – BaltActHaz

Šis pārskats sagatavots projekta „Baltijas valstu aktivitātes prioritāro bīstamo vielu piesārņojuma samazināšanai Baltijas jūrā” jeb BaltActHaz ietvaros ar Eiropas Kopienas LIFE+ finanšu instrumenta, Igaunijas Vides investīciju centra, Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrijas, Lietuvas Republikas Vides ministrijas, kā arī Igaunijas Sociālo lietu ministrijas atbalstu.

Autori:

Laura Stance, BEF – Lietuva
 Katrin Juhanson, BEF – Igaunija
 Valters Toropovs, BEF – Latvija

Par publikācijas saturu ir atbildīgi tās autori un tajā paustie apgalvojumi nav uzskatāmi par Eiropas Komisijas viedokli.

© Baltijas Vides Forums – Igaunija
 Liimi 1, 10621 Tallina, Igaunija
 Tālruna numurs: + 372 6 597 028
 Faksa numurs: + 372 6 597 027
 www.bef.ee
 2012

Drukāts uz otrreiz pārstrādāta papīra, izmantotas dabīgas krāsvielas

Ievads

LIFE+ projektu „Baltijas valstu aktivitātes prioritāro bīstamo vielu piesārņojuma samazināšanai Baltijas jūrā” īstenoja Baltijas Vides Foruma Grupa sadarbībā ar 17 partnerorganizācijām no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas laika posmā no 2009. gada 1. janvāra līdz 2012. gada 30. jūnijam. Projekta kopējais budžets pārsniedza 1,7 miljonus eiro un to līdzfinansēja Eiropas Komisijas programma LIFE+, Igaunijas Vides investīciju centrs, Igaunijas Sociālo lietu ministrija, Latvijas Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija un Lietuvas Vides ministrija.

Projekta mērķis bija sekmēt Baltijas jūras aizsardzību, stiprinot dažādu valsts iestāžu sadarbību bīstamo vielu pārvaldības jomā un normatīvo aktu prasību efektīvākā izpildē, kā arī uzlabot dažādu iesaistīto pušu zināšanas par bīstamajām vielām un to radītā piesārņojuma samazināšanas iespējām.

Projekta galvenie uzdevumi:

Projekta aktivitātēm un iegūtajiem rezultātiem augstu novērtējumu ir devušas Baltijas valstu atbildīgās iestādes, atzīstot darbu izpildi par ļoti sekmīgu, bet rezultātus – par noderīgiem. Šajā materiālā ir iekļauts kopsavilkums par projekta aktivitātēm un galvenajiem rezultātiem. Vairāk par projektu var uzzināt projekta mājas lapā www.baltacthaz.bef.ee. Savukārt projekta ietvaros sagatavotās publikācijas iespējama veidā ir pieejamas Baltijas Vides Foruma birojās Latvijā, Lietuvā un Igaunijā (Baltijas Vides Forums–Latvija adrese: Rīga, Antonijas iela 3–8, LV-1010).

- izpētīt izvēlēto bīstamo vielu izplatību Igaunijas, Latvijas un Lietuvas ūdeņos
- noteikt šo bīstamo vielu iespējamus avotus
- ieteikt iespējamās bīstamo vielu piesārņojuma samazināšanas stratēģijas un izstrādāt priekšlikumus valsts iestādēm ūdens monitoringa programmu pilnveidošanai
- uzlabot piesārņojošo darbību atļauju izsniegšanas sistēmas efektivitāti
- uzlabot ķīmisko vielu pārvaldību uzņēmumos (to konstatēšanu, izmantošanu un aizvietošanu)
- veicināt iesaistīto pušu sadarbību Baltijas valstīs

Kāpēc jāaizsargā Baltijas jūra?

Baltijas jūra ir unikāla un trausla ekosistēma, kurā mājo daudzas retas, kā arī Eiropas un pasaules mērogā nozīmīgas sugas. Baltijas jūra ir samērā sekla jūra, sateces baseinā ir vairākas lielās upes un tās ģeogrāfiskā novietojuma dēļ, tai ir vāja ūdens apmaiņa ar okeānu, tādēļ tā ir ļoti jutīga pret piesārņojumu. Salīdzinot ar Ziemeļjūru, kurā ūdens atjaunojas divu līdz trīs gadu laikā, Baltijas jūrā ūdens apmaiņai nepieciešami aptuveni 30 gadi.

Baltijas jūras sateces baseina teritorijā dzīvo apmēram 85 miljoni cilvēku, un bīstamās vielas ar sadzīves un rūpnieciskajiem notekūdeņiem no dažādiem avotiem un pa dažādiem ceļiem nokļūst jūrā. Ūdens vidē šīs bīstamās vielas var saglabāties ļoti ilgu laiku un uzkrāties barības ķēdī veidojošajos ūdens organismos, sasniedzot toksiskas koncentrācijas līmeni.

Kāpēc tika sākts projekts?

Eiropas Savienībā 2008. gadā stājās spēkā jaunas direktīvas, kuras nosaka prasības dalībvalstīm ziņot par prioritāro un prioritāro bīstamo vielu izplatību, un to koncentrācijām ūdens vidē. Gatavojot pieteikumu LIFE+ programmai, projekta darba grupai jau bija zināms, ka trūkst informācijas par Ūdens Struktūrdirektīvā iekļauto prioritāro bīstamo vielu sastopamību Baltijas valstu virszemes ūdeņos, kā arī šo bīstamo vielu izcelsmes avotiem (vietām).

Turklāt iepriekš nav veikts bīstamo vielu skrīnings (apsekojums) un izcelsmes avotu apzināšana Baltijas valstu virszemes ūdeņiem un notekūdeņiem.

Ne ražošanas uzņēmumiem, ne valsts atbildīgajām iestādēm nav precīzas informācijas par to, cik daudz bīstamo vielu satur tirgū esošās izejvielas vai maisījumi, kāds bīstamo vielu daudzums tiek emitēts rūpniecisko procesu laikā vai no izstrādājumiem un no kādiem avotiem bīstamās vielas nokļūst mūsu ūdeņos. Tas nozīmē, ka nav iespējams pieņemt ilgtermiņa lēmumus, kamēr nav iegūta pietiekami droša informācija par bīstamo ķīmisko vielu izmantošanu un izplūdi.

Turklāt tika konstatēts, ka dažādi likumdošanas akti nav savstarpēji saskaņoti, kas kavē ar ūdeņu izmantošanu saistīto likumdošanas prasību ieviešanas un īstenošanas uzlabošanu. Kaut arī likumdošanas aktu prasības pastāv, tomēr nav pietiekami izstrādāti bīstamo vielu identifikācijas līdzekļi un metodes, kas piemērojami katram specifiskam uzņēmumam. Gan pašreizējā piesārņojošo darbību atļauju pieteikumu, gan pašu atļauju kvalitāte ir jāuzlabo, lai tās varētu izmantot kā efektīvu līdzekli ar ūdeņu izmantošanu saistīto likumdošanas aktu prasību īstenošanai. Turklāt ir acīmredzams, ka Igaunijas, Latvijas un Lietuvas sabiedrībai kopumā nav pietiekamas izpratnes par bīstamo vielu izcelsmi un ietekmi, lai būtu iespējams iesniegt pamatotas prasības uzraudzības iestādēm un ražotājiem.

Projektā paveiktais

Projektā galvenā uzmanība tika pievērsta bīstamajām vielām, kas ietvertas ES Ūdens Struktūrdirektīvā (Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2000/60/EK, ar ko izveido sistēmu Kopienas rīcībai ūdens resursu politikas jomā) kā prioritārās un prioritārās bīstamās vielas, HELCOM vielām, kas ir būtiskas attiecībā uz Baltijas jūru, un dažiem citiem piesārņotājiem, kurus projekta komanda uzskatīja par iespējami problemātiskiem Baltijas jūrai. Visas vielas, kuras tika analizētas ir noturīgas, toksiskas, bioakumulatīvas, un šo īpašību dēļ ir bīstamas ūdens videi. Dalībvalstīm ir noteikta prasība samazināt vai pārtraukt šo vielu izmantošanu, lai sasniegtu labu virszemes ūdeņu kvalitāti.

Projekta laikā tika analizētas 130 dažādas vielas, kas pieder pie 12 vielu grupām (alkilfenoli un to etoksilāti, alvas organiskie savienojumi, polibromdifenilēteri, īsās un vidējās ķēdes hlorparafīni, ftalāti, poliaromātiskie ogļūdeņraži, gaistošie organiskie savienojumi, pesticīdi, smagie metāli un perfluorētās vielas). Daudzas no šīm vielām Baltijas valstīs tika analizētas pirmo reizi. Igaunijā un Latvijā paraugī tika ņemti no virszemes ūdeņiem un to gultņu nosēdumiem, kā arī notekūdeņu attīrīšanas iekārtu ūdeņiem un dūņām. Bīstamās vielas Igaunijā, Latvijā un Lietuvā tika noteiktas arī dažādu rūpniecības nozaru uzņēmumu notekūdeņos un specifisku avotu, piemēram, veļas mazgātavu un

automazgātavu notekūdeņos, atkritumu poligonu infiltrātos un dzīvojamajiem rajonu sadzīves notekūdeņos. Šie pētījumi tika veikti, lai konstatētu iespējamus avotus, no kuriem iepriekš minētās vielas nokļūst Baltijas jūrā.

Viena no aktivitātēm bija arī bīstamo vielu kartēšana uzņēmumos. Projekta darba grupa kopā ar septiņiem partneruzņēmumiem no Igaunijas, Latvijas un Lietuvas veica "uzņēmumos izmantoto ķīmisko vielu kartēšanu un izstrādāja ķīmisko vielu uzskaites (inventarizācijas) saraksta paraugu. Pamatojoties uz partneruzņēmumu ķīmisko vielu inventarizācijas sarakstiem, tika identificētas bīstamās vielas, un sadarbībā ar ekspertiem tika izstrādāti iespējamie aizvietošanas scenāriji.

Projektā aktīvi iesaistījās arī visas ieinteresētās puses ar mērķi uzlabot piesārņojošo darbību atļauju kvalitāti. Piesārņojošo darbību atļaujas ir viens no galvenajiem instrumentiem, ar kura palīdzību uzņēmumos iespējams regulēt bīstamo vielu izmantošanu un to izplūdes. Tomēr visās trijās Baltijas valstīs šo instrumentu izmanto visai pavisām. Tādēļ projekta darba grupa ierosināja veikt grozījumus nacionālajos likumdošanas aktos, kā arī uzsākt valsts kompetento iestāžu un uzņēmumu darbinieku zināšanu paaugstināšanu un sadarbības stiprināšanu.

Kas tika atklāts?

Veicot virszemes ūdeņu izpēti, **bīstamās vielas** tika atklātas visu trīs Baltijas valstu ūdeņos. Tādas ūdens videi bīstamas vielas kā alvas organiskie savienojumi, ftalāti, alkilfenoli un to etoksilāti, kā arī polibromdifenilēteri tika atrasti gan Baltijas valstu virszemes ūdeņos, gan upju gultņu nosēdumos. Taču lielākajai daļai pētīto vielu koncentrācijas nepārsniedza vides kvalitātes standartu noteiktās robežvērtības. Tikai daži analīžu rezultāti pārsniedza normu.

Saskaņā ar bīstamo vielu piesārņojuma avotu izpētes rezultātiem Baltijas valstīs vislielākā iespēja emitēt šīs vielas ir šādām rūpniecības nozarēm: metālapstrāde un galvanizācija rūpniecība, būvmateriālu ražošana, kokapstrāde un celulozes ražošana, ķīmiskā rūpniecība, tekstilrūpniecība un plastmasas ražošana. Būtisku piesārņojumu rada arī automazgātavu un veļas mazgātavu notekūdeņi, sadzīves notekūdeņi no mājāsaimniecībām, kā arī noteces un noplūdes no rūpnieciskajām zonām un kuģu būvētavām.

Projekta laikā tika secināts, ka ir **nepieciešama informatīva kampaņa sabiedrībai** par bīstamo vielu izmantošanu produktos un to ietekmi uz cilvēka veselību un vidi attiecībā uz piesārņojumu ar bīstamajām vielām, kas rodas no mājāsaimniecībām.

Projekta laikā, sadarbojoties ar partneruzņēmumiem, tika **konstatēts, ka ir nepieciešams instruments ķīmisko vielu inventarizācijai** (uzskaitei) uzņēmumos, kā arī plašākas zināšanas un apmācības par šīm tēmām. Turklāt sadarbības procesā guvām apstiprinājumu, ka tādu tehnisku pasākumu veikšana, kā, piemēram, bīstamo vielu **aizvietošana** ražošanas procesos un produktos, daļā gadījumu ir iespējama **bez būtiskām finansiālām investīcijām**.

Projektā iesaistītajiem ekspertiem veicot piesārņojošo darbību atļauju izsniegšanas sistēmas izpēti, konstatēta šo atļauju zemā kvalitāte, jo uzņēmumam netiek skaidri un saprotami pieprasīta laba bīstamo vielu pārvaldība. Šādas nepilnības rodas galvenokārt tādēļ, ka **nav precīzas informācijas** par ražotnēs (uzņēmumos) izmantoto maisījumu **sastāvu**.

Apmācību un semināru organizēšana, aicinot kopā dažādas ieinteresētās puses, piemēram, ražošanas uzņēmumus, dažādu ministriju, inspekciju pārstāvjus un atļauju izsniedzējus, ir bijusi ļoti veiksmīga pieeja, pierādot, ka šāda **neformāla šo visu minēto mērķgrupu saziņa ir ļoti nepieciešama un palīdz uzsākt dialogu** par to, kā uzlabot bīstamo vielu pārvaldību un kontroli gan ražotnē, gan vidē.

Tradicionāli kādas nozares politika tiek izstrādāta pamatojoties uz atsevišķiem politikas sektoriem, jo **kompleksu un visaptverošu pieeju izveidot ir grūti**. Tomēr mūsdienu Eiropā tiesību akti kļūst kompleksāki un savstarpēji vairāk saistīti – tā ir viena no galvenajām problēmām mūsu reģionam un iestādēm, jo attiecīgajiem darbiniekiem joprojām nav vienotas informācijas un iemaņu, bet nesenās ekonomiskās krīzes dēļ, iestādēs ir veikta optimizācija un štatu samazināšana, un ir zaudēti labi speciālisti.

Kas tika ierosināts un sasniegts?

Pašlaik jau ir sagatavoti **ieteikumi valsts monitoringa programmām un nacionālajām bīstamo vielu radītā piesārņojuma samazināšanas programmām** visās trijās Baltijas valstīs. Nacionālās monitoringa programmās tika ieteikts iekļaut projekta ietvaros atklātās bīstamās vielas, kuras līdz šim netika kontrolētas. Ieteikts arī veikt ekonomisko novērtējumu nacionālo laboratoriju kapacitātes palielināšanai, lai bīstamo vielu kontroles politikas īstenošana kļūtu efektīvāka. Laboratoriju iespēju palielināšana ir būtiska, lai nodrošinātu to darbības atbilstību kvalitātes prasībām, kas nepieciešams šādu vielu analīzei. Lai novērstu bīstamo vielu atkārtotas emisijas iespējamību, izstrādāti ieteikumi notekūdeņus emitējošo uzņēmumu iekļaušanai kopējā monitoringa sistēmā un nacionālo likumdošanas aktu pārskatīšanai, kas regulē notekūdeņu attīrīšanas iekārtu dūņu apsaimniekošanu.

Tika arī izstrādāti un dažādu apmācību un informācijas dienu laikā prezentēti **ieteikumi likumdošanas izmaiņām attiecībā uz piesārņojošo darbību atļauju sistēmu**, kā arī **vadlinijas** valsts kompetentajām iestādēm un inspekcijām. Starp dalībniekiem, kas pārstāv atļauju izsniedzējinstādes, raisījās auglīgas diskusijas par nepieciešamo rīcību un piemērotām procedūrām, lai sasniegtu pozitīvu efektu.

Novatoriskā pieeja, **savstarpēji saistīt visus normatīvos aktus, kas regulē ķīmisko vielu pārvaldību un izplūdes ūdens vidē**, ir guvusi pozitīvas atsauksmes un atzinību no dažādām ieinteresētām pusēm. Šāda vienota pieeja palīdzēs vieglāk nodrošināt vides kvalitāti.

Ražošanas uzņēmumiem ir izstrādāta **programmatūra** dažādos uzņēmuma sektoros izmantojamo ķīmisko vielu uzskaites un inventarizācijas atvieglošanai. Ir pierādīts, ka **aizvietošana** ir iespējama un nepieciešama, jo īpaši akcentējot to, ka daudz lētāk ir izvairīties no bīstamo vielu izmantošanas ražošanas procesos, nekā nodrošināt dažādu prasību izpildi attiecībā uz šādu vielu izmantošanu un izplūdēm. Jāpiebilst, ka ražošanas uzņēmumiem par aizvietošanas jautājumiem tika izstrādātas vairākas publikācijas. Vairākos uzņēmumos tika ierosinātas un ieviestas bīstamo vielu aktivitātes, piemēram, sadzīves maisījumu, mazgāšanas un tīrīšanas līdzekļu ražotājiem, celtniecības ķīmisko līdzekļu ražotājiem un citiem.

Plašakai sabiedrībai par bīstamām vielām sadzīvē ir pieejama ilustratīva publikācija „**Miljons iemeslu, lai uzzinātu vairāk par bīstamajām vielām**”. Šis izdevums ir ieinteresējis un piesaistījis dažādu profesiju pārstāvju uzmanību, sākot ar bērnu audzinātājiem un beidzot ar ministriju darbiniekiem.

Nākotnes perspektīvas

Baltijas valstis ir mazas, tajās nav ilglaicīgu vides pārvaldības tradīciju un ir maz cilvēkresursu, tādēļ ir nepieciešama turpmāka sadarbības stiprināšana, kā arī ražošanas uzņēmumu un kompetento iestāžu pārstāvju apmācība, kas jāveic sadarbībā ar dažādu projektu un iestāžu palīdzību. Turklāt normatīvo aktu prasības nepārtraukti mainās, mainās arī iestāžu darbinieki un tiem jābūt informētiem par šiem jautājumiem.

Svarīga ir arī pašvaldību piedalīšanās, jo tās ir tieši iesaistītas bīstamo vielu pārvaldībā. Dažādu nozaru pārstāvju, kompetento iestāžu darbinieku un plašākas sabiedrības zināšanas par bīstamo vielu pārvaldību un to ietekmi uz cilvēka veselību un vidi joprojām ir atšķirīgas, turklāt nav pietiekamas sadarbības starp visām ieinteresētajām pusēm, kas saistītas ar bīstamajām vielām.

Jāpiebilst, ka aizvien nav pietiekamas sadarbības starp dažādām iestādēm attiecībā uz stratēģisko viedokli par bīstamo vielu pārvaldību un tās ieviešanu Baltijas valstīs.

Projekta partneri:

Vadošais partneris

Baltijas Vides Forums – Igaunija

Igaunija:

OÜ Hendrikson & Ko

Igaunijas Vides izpētes centrs

AS Hanza Tarkon

AS Estko

AS Eskaro

Latvija:

Baltijas Vides Forums – Latvija

Latvijas Hidroekoloģijas institūts

Valsts Vides dienests

SIA Tenax

SIA KVADRO

Lietuva:

Baltijas Vides Forums – Lietuva

Lietuvas Vides aizsardzības aģentūra

Viļņas reģionālais vides aizsardzības departaments

Klaipēdas reģionālais vides aizsardzības departaments

Šauļu reģionālais vides aizsardzības departaments

AB "Siulas"

AB “Vakarų laivų gamykla”

Projekta mājas lapa:
www.baltacthaz.bef.ee

Igaunija

Kertu-Kirit Sild

Projekta vadītāja

Tel.: + 372 6597 028

Fax: + 372 6597 027

E-pasts: kertukirit.sild@bef.ee

Mājas lapa: www.bef.ee

Latvija

Valters Toropovs

Projekta koordinators

Tel.: + 371 6735 7546

Fax: + 371 6750 7071

E-pasts: valters.toropovs@bef.lv

Mājas lapa: www.bef.lv

Lietuva

Justė Buzelytė

Projekta koordinatore

Tel.: +370 5215 9287

Fax: +370 5213 5068

E-pasts: juste.buzelyte@bef.lt

Mājas lapa: www.bef.lt

Projekts tika īstenots ar Eiropas Kopienas finanšu instrumenta LIFE+ finansiālo atbalstu /Projekts Nr. LIFE07 ENV EE 000122/, projektu līdzfinansēja Igaunijas Vides investīciju centrs, Latvijas un Lietuvas Vides aizsardzības ministrijas, un Igaunijas Sociālo lietu ministrija.